

Profesionalni identitet i vrijednosti učitelja u kulturi škole

Ružica Tokić Zec*, Vesnica Mlinarević**

Sažetak

Pedagogija, kao znanstvena disciplina koja svoje utemeljenje ima u filozofiji, promišlja pitanja identiteta, kulture i vrijednosti. Učitelji kao (pre)nositelji vrijednosti u školi snažna su karika u razvoju empatičnoga i moralnoga učenika. Profesionalni identitet učitelja zagovara preobrazbu učitelja kao homo moralis i profesionalca u promijenjenim društvenim uvjetima koji utječu i na kulturu škole. Cilj je rada teorijski opisati profesionalni identitet i vrijednosti učitelja u kulturi škole.

Ključne riječi: *identitet; kultura škole; profesija; vrijednosti*

Uvod

Do njezina osamostaljenja kao zasebne znanstvene discipline u 19. stoljeću, pedagogija se je bavila pitanjima odgoja i obrazovanja kroz filozofiju. Stoga ne čudi da se prvim učiteljima i osobama bitnim za odgoj i obrazovanje smatraju upravo antički filozofi Sokrat, Platon i Aristotel. Ključno mjesto i presudnu ulogu u današnjem odgojno–obrazovnom sustavu imaju upravo učitelji kao nositelji vrijednosti i promjena, ali i uzor učenicima. Zahtjevi koji se postavljaju pred današnjeg učitelja znatno su izazovniji, a uloge su znatno šire. Izvješće Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (Organisation for Economic Co–operation and Development) navodi neka od dodatnih područja rada učitelja: na razini učenika (upravljanje procesima učenja, učinkovito reagiranje na potrebe pojedinih učenika, integriranje formativnoga i sumativnoga ocjenjivanja); na razini učionice (nastava u multikulturalnim učionicama, nove međupredmetne teme,

* Dr. sc. Ružica Tokić Zec, poslijedoktorandica, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Adresa: Cara Hadrijana 10, 31000 Osijek, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4743-0636>. E–adresa: rtokic@foozos.hr

** Prof. dr. sc. Vesnica Mlinarević, Kineziološki fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Adresa: Drinska 16a, 31000 Osijek, Hrvatska. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Adresa: Cara Hadrijana 10, 31000 Osijek, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1271-8610>. E–adresa: vesnica.mlinarevic@kifos.hr

integracija učenika s posebnim potrebama); na razini škole (rad i planiranje u timovima, evaluacija i rad na poboljšanju škole, upravljanje, zajedničko vodstvo i kultura); na razini roditelja i šire zajednice (pružanje stručnih savjeta roditeljima, izgradnja zajednica za učenje) (OECD, 2005, 3). Vidljivo je da današnji učitelj, osim znanja iz predmeta koji predaje, treba imati širok raspon vještina, socijalne i profesionalne kompetencije, želju za cjeloživotnim učenjem i radom na sebi, ali i moralne vrijednosti i ljubav prema poslu. Zato je potrebno propitivati vrijednosti učitelja, jer se one poučavanjem (ne)svjesno prenose na učenike. Uvriježeno je mišljenje da se samo tri profesije mogu nazvati pozivom: biti liječnik, biti svećenik i biti učitelj. Uz vrijednosti važno je raspravljati i o identitetu, a upravo je poziv jedan od čimbenika važnih za shvaćanje identiteta (Razum, 2013, 732).

Osim vrijednosti i identiteta u ovom radu propitujemo i motivacija za učiteljsku profesiju te profesionalni identitet učitelja, koji se razvija i mijenja tijekom vremena u kulturi škole. Na razvoj profesionalnoga identiteta učitelja utječe i prijašnje iskustvo učitelja kao učenika, ali i kao studenta, stoga je važno kakva se kultura (su)kreira u školi, ali i u visokoškolskim ustanovama tijekom studiranja. Škola kao odgojno–obrazovna ustanova i učitelji kao odgojno–obrazovni djelatnici trebaju usmjeriti jednaku pažnju na odgojnu i na obrazovnu sferu. Promjene u društvu neminovno utječu ne samo na promjene u odgojno–obrazovnom sustavu, nego i na mijenjanje sustava vrijednosti, posebice onih tradicionalnih.

1. Profesionalni identitet učitelja

Za razumijevanje profesionalnoga identiteta učitelja potrebno je definirati ključne pojmove: identitet i profesionalni identitet. Rodgers i Scott navode četiri pretpostavke na kojima se temelji suvremeno shvaćanje identiteta (usp. Vignjević Korotaj, 2020, 22). Identitet se oblikuje unutar različitih okruženja koja donose mnogobrojne društvene, vjerske, kulturološke, političke i povijesne sile u proces njegova formiranja. Identitet je promjenjiv te uključuje konstrukciju i rekonstrukciju značenja. Obrazovanje je važna sastavnica, kroz koju se čuva i oblikuje identitet članova društva (Novina, 2019, 113). Vignjević Korotaj (2020) navodi dva shvaćanja profesionalnoga identiteta: esencijalističko (identitet je stabilan i teško se mijenja) i postmodernističko odnosno poststrukturalističko (identitet se mijenja, interpretira i reinterpretira), no većina autora (Domović, 2011; Vignjević Korotaj, 2020) slaže se da se profesionalni identitet razvija u odnosima s drugim ljudima. Obrazovanje učitelja iznimno je važno, jer je kvaliteta učiteljskoga kadra jedan od glavnih čimbenika o kojima ovisi razina odgojno–obrazovnih postignuća učenika (Razum, 2013, 733).

Profesionalni identitet učitelja odnosi se na pedagoško–psihološko–didaktičko–metodička znanja i vještine potrebne za svakodnevno uspješno planiranje i izvođenje nastave te na (re)interpretaciju vlastitih vrijednosti i iskustava kroz dinamički proces suživota i suradnje s drugima. O kvaliteti suradnje unutar ustanove, odnosno o kvaliteti kulture škole ovisit će i motivacija za posao učitelja i daljnji osobni cjeloživotni rad. Ako se unutar škole njeguje intrinzična motivacija

te vrijednosti dobrohotnosti, nezavisnosti i univerzalizma, stvara se okruženje u kojem i sami učitelji prepoznaju vrijednosti i posebnost učiteljske profesije te su spremniji uzdići struku na razinu koja joj pripada.

Hargreaves je načinio podjelu razvojnih faza profesionalizacije učitelja. Prvo je razdoblje predprofesionalno (prva polovica 20. stoljeća), u kojem dominira transmisija znanja te tradicionalna, predavačka i frontalna nastava. Drugo je razdoblje autonomnoga profesionalizma (šezdesete godine 20. stoljeća), u kojem inicijalno obrazovanje prelazi na visoka učilišta. Nastava je usmjerena na učenika i slijede promjene obrazovnih politika. Iduće je razdoblje kolegijalnoga profesionalizma (kraj 20. stoljeća), koje naglašava važnost komunikacije i timskoga rada učitelja. Posljednje je razdoblje poslijeprofesionalno ili poslijemoderno razdoblje (posljednje desetljeće 20. stoljeća) koje je pod utjecajem globalizacije i informatičkoga napretka. Centralizirani kurikulum, neprekidna testiranja i vanjska vrjednovanja dovode do smanjene autonomije učitelja. U skladu s tim, javlja se kontinuirana borba učitelja za vlastita primanja, za jačanje suradnje s roditeljima te profesionalan razvoj postaje obveza i pravo svakoga učitelja (usp. Domović, 2011). Domović (2011) govori o “profesionalizmu u tranziciji”, odnosno “transformacijskom profesionalizmu”, koji je kombinacija staroga (zatvorenoga) i novoga (uvodenje promjena, otvorenost prema drugim kolegama). Kao glavna vrijednost novoga profesionalizma navodi se altruizam kao etički imperativ.

S jedne strane, učiteljev profesionalni identitet odnosi se na potrebna znanja i vještine planiranja, izvođenja i vrjednovanja nastave, no s druge pak strane, profesionalni identitet je dinamički proces (re)interpretacije vlastitih vrijednosti i iskustava (Flores i Day, 2006, 220). Markočić Dekanić et al. (2019, 92) definiraju profesionalan razvoj učitelja kao »aktivnosti kroz koje učitelji i nastavnici razvijaju svoje vještine, znanja, stručnost i druge osobine« od formalnoga obrazovanja do stručnoga usavršavanja tijekom cijele učiteljske karijere. Kao važan koncept u istraživanjima profesionalnoga identiteta javlja se profesionalna briga, koja se dijeli na brigu o sebi (vlastitoj slici o sebi, stresu učiteljske uloge, sklonosti sagorijevanju na poslu i sl.), brigu za obavljanje profesije (nastojanje učitelja da svoj posao obavlja na najkvalitetniji način uz stalna stručna usavršavanja i cjeloživotno učenje) i brigu za učenike (kako na najbolji način pristupiti učeniku, pomoći mu u postizanju vlastitih potencijala i pri tom biti model ponašanja) (Aktan et al., 2020, 399). Rezultati istraživanja ukazuju na to da učitelji koji imaju razvijene profesionalne vrijednosti iskazuju manje profesionalne brige, sigurniji su u svojem poslu i odnosu s učenicima, ali i zadovoljniji poslom (Aktan et al., 2020, 405).

Kvaliteta odgojno–obrazovnoga sustava neke zemlje ovisi o kvaliteti rada samih učitelja, koji su izvor informacija i model vrijednosti i ponašanja mladim generacijama. Za to je potrebno stvoriti pozitivno društveno ozračje u kojem se učiteljski poziv smatra uvaženom profesijom, ali i stvoriti pozitivnu kulturu škole unutar koje će učitelji osvijestiti važnost vlastitoga posla. Kada se govori o doživljaju statusa učiteljske profesije, rezultati istraživanja pokazuju da roditelji školske djece, nastavnici i studenti budući učitelji smatraju da je status nastavnika i učitelja u društvu loš, obezvrijeđen, bez poštovanja, neozbiljno shvaćen, s

premalom plaćom, sa sve manje prava (Diković i Plavšić, 2019, 20), a sve više obveza. Navedeno dovodi do pojačane profesionalne brige, sumnje u sebe i posao koji obavljaju, a takav je stav potrebno mijenjati prvenstveno među učiteljima i roditeljima, ali i u široj društvenoj zajednici, te zatim i stvoriti društvenu klimu koja će promovirati vrijednosti obrazovanja i učiteljske profesije.

Rezultati istraživanja nastavnika, učenika i roditelja pokazuju da nastavnici smatraju da se nastavnički identitet tumači u okviru temeljnih vrijednosti, a učenici i roditelji vide nastavnički identitet kao ponašanje i kompetencije (Diković i Plavšić, 2019, 27). Diković i Plavšić koristile su Korthagenov model profesionalnoga identiteta učitelja u svojem istraživanju. Navedeni model sastoji se od šest koncentričnih kružnica koje predstavljaju (od vanjskih prema unutrašnjima) sljedeće: okolina, ponašanje, kompetencije, uvjerenja, (profesionalni) identitet i misija. Identitet se odnosi na to kako učitelji vide svoju profesionalnu ulogu i kakvi u njoj žele biti (Diković i Plavšić, 2019, 11), odnosno da implicitni utjecaji postanu eksplicitni. Domović (2011) navodi kako je neosviještene potrebe, vrijednosti i osjećaje potrebno verbalizirati te na osnovi samorazumijevanja činiti svjesne izbore o vlastitom profesionalnom razvoju. Svaki od navedenih slojeva može biti uključen u procjenu učiteljskoga posla, u doživljaj učiteljskoga statusa te u određivanju motivacije za bavljenje učiteljskim poslom (Diković i Plavšić, 2019, 12). Razum (2013, 737) navodi kako se učiteljska profesija uči prakticirajući, odnosno učitelj treba biti refleksivan praktičar koji promišlja vlastiti rad. Rad na sebi, vlastitim vrijednostima i vještinama, kao i cjeloživotno učenje, najvažniji su aspekti profesionalnoga identiteta učitelja.

2. Motivacija za učiteljsku profesiju

Marušić et al. (2011, 300) navode tri glavne kategorije motiva za odabir učiteljske profesije: altruistični, intrinzični i ekstrinzični. Altruistični razlozi odnose se na rad s djecom te na društveni doprinos učiteljske profesije. Intrinzični razlozi odnose se na prenošenje znanja, a učeničko postignuće je nagrada učitelju za njegov rad (Kuzijev i Topolovčan, 2013, 126). Ekstrinzični se razlozi ne odnose na poučavanje, nego na vanjske motive, poput dugih praznika, plaće ili društvenoga statusa. Upravo su altruistični razlozi najvažniji motiv za učiteljskom profesijom (Nesje et al., 2017, 814). U novijoj literaturi navodi se intrinzična i ekstrinzična motivacija, a altruistični se razlozi za izbor učiteljske profesije navode pod intrinzične motive (Simić et al., 2018, 2).

Takoder, *FIT-choice* model (*factors influencing teaching choice*), koji su osmislili Watt i Richardson, navodi razloge izbora učiteljske profesije. Navedeni se model sastoji od tri tipa vrijednosti (intrinzična vrijednost, vrijednost osobne korisnosti i vrijednost društvene korisnosti). Intrinzična vrijednost odnosi se na uživanje u nastavi i iskazivanje posebnoga interesa za rad. Vrijednost osobne koristi odnosi se na ekstrinzične motive, kao što su sigurnost posla i vrijeme za obitelj. Vrijednost društvene korisnosti odnosi se na altruističnu motivaciju poput obli-

kovanja budućnosti djece i adolescenata, jačanja društvene jednakosti i davanja društvenoga doprinosa (Nesje et al., 2017, 3).

Rezultati istraživanja Nesje et al. (2017) pokazuju kako su studenti, budući učitelji, visoko motivirani za učiteljsku profesiju te prepoznaju da je učiteljska profesija zahtjevna, slabije plaćena te nema velik ugled u društvu. Unatoč navedenom biti učiteljem njihov je prvi izbor. Kao glavne razloge za izbor učiteljske profesije navode intrinzične vrijednosti, oblikovanje budućnosti učenika, razvijanje nastavničkih kompetencija i doprinos društvu, kao i siguran posao. Flores i Day (2006, 223) navode kako je prijašnje iskustvo u ulozi učenika utjecalo na izgradnju profesionalnoga identiteta budućih učitelja i motiviralo učenike da postanu učitelji. Zanimljivo je kako formalno obrazovanje na fakultetu nije utjecalo na formiranje identiteta, nego je ukazalo na nesklad teorijskoga i praktičnoga rada u školi. Profesionalni identitet mijenja se pod utjecajem radnoga mjesta, odnosno kulture škole, a vrijednosti su dio te kulture. Percepcija kulture škole i njezina vodstva, odnosno načina upravljanja, utječe na razvoj identiteta učitelja te se govori o organizacijskoj kulturi škole. Mladi učitelji susreću se s nedostatkom potpore i pomoći od strane vodstva škole, ali i starijih i iskusnijih kolega, te zbog nesnalženja biraju “lakše” načine, odnosno prihvaćaju ustaljene načine rada u školi, iako smatraju da nisu dobri (Flores i Day, 2006, 223).

Kuzijev i Topolovčan (2013) proveli su istraživanje s 304 učitelja osnovne škole kako bi istražili povezanost motivacije za izbor učiteljske profesije i sagorijevanja na poslu. Rezultati pokazuju da učitelji koji nisu zadovoljni izborom učiteljske profesije, koji osjećaju preopterećenost na poslu, koji očekuju da učiteljska profesija pruža puno vremena za obitelj i sigurnost posla, kojima je učiteljski studij bio drugi izbor, koji imaju nisku intrinzičnu motivaciju te koji smatraju da svojom profesijom ne doprinose društvu češće doživljavaju profesionalno sagorijevanje na poslu (Kuzijev i Topolovčan, 2013, 140), što se može povezati i s visokom profesionalnom brigom, koja podrazumijeva smanjene profesionalne vrijednosti, odnosno kompetencije bavljenja učiteljskim poslom.

Rezultati istraživanja koje su proveli Simić et al. (2018) pokazuju razliku u motivaciji između učitelja zaposlenih u osnovnoj školi i nastavnika u srednjoj školi. Intrinzična motivacija prisutna je kod učitelja zaposlenih u osnovnoj školi, a nastavnici u srednjoj školi ekstrinzično su motivirani. Navodi se da nastavnici određenoga predmeta u srednjoj školi imaju nedostatnu praksu tijekom studija te da to utječe na ekstrinzičnu motivaciju, kao i daljnje profesionalne ciljeve. Može se zaključiti kako su intrinzične vrijednosti dominantne za izbor učiteljske profesije.

3. *Vrijednosti učitelja u kulturi škole*

Aksiologiju kao filozofski teorijski koncept o vrijednostima uspostavio je njemački filozof Rudolf Hermann Lotze u 19. stoljeću, a obuhvaća teoriju obrazovanja (istinito), etičku teoriju (dobro) i teoriju umjetnosti (lijepo) (Pavičić Vukičević, 2018, 151). Korijen ima u grčkim riječima *áksios*, što znači vrijednost,

i *logos*, što znači znanost, a označava teoriju vrijednosti. Iako je koncept vrijednosti nastao u filozofiji, vrijednosti se procesom socijalizacije prenose upravo odgojem i obrazovanjem kroz školski sustav, stoga ih je opravdano definirati iz pedagoškijske perspektive (Pavičić Vukičević, 2018, 156). Jan Amos Komenski kao učitelj naroda i veliki pedagog još je u 17. stoljeću naglašavao aksiološke probleme (premda je aksiologija kao filozofska disciplina nastala kasnije) i vrijednosno utemeljenje odgoja. Brojni drugi važni pedagozi propitivali su vrijednosti, primjerice: Gjuro Arnold pod utjecajem Lotza dao je osnove hrvatskoga pedagoškijsko–aksiološkijskoga nasljedja; Stjepan Matičević i Stjepan Pataki napisali su važne radove iz pedagoškijske aksiologije; Pavao Vuk–Pavlović napisao je prvu knjigu o filozofiji ili teoriji odgoja (Vukasović, 2008, 44).

Za Petza (1992) vrijednosti su hipotetski konstrukt, jer se ne mogu neposredno opažati, ali doprinose razumijevanju ljudskoga ponašanja. Vrijednosti se definiraju kao opći i relativno trajni ciljevi kojima pojedinac teži, a ključno su obilježje *homo moralis*. U kontekstu obrazovanja, promoviraju se propisane vrijednosti (eksplicitno navedene u ključnim dokumentima), ali i osobne (implicitne) vrijednosti učitelja. U hrvatskom nacionalnom kurikulumu (*Nacionalni okvirni kurikulum*, NOK) navedene su sljedeće vrijednosti odgoja i obrazovanja: znanje, solidarnost, identitet, odgovornost, integritet, poštivanje, zdravlje i poduzetnost (Fuchs et al., 2011). Identitet naglašava da osoba treba postati građanin svijeta, no na tom putu treba ostati vjerna svojim svjetonazorima, kulturi, religiji i nasljedju. Integritet naglašava odabir moralnoga ponašanja u svim životnim situacijama, a upravo odgojno–obrazovne ustanove imaju ključnu ulogu u oblikovanju mlade ljudske osobnosti (Baloban, 2007, 794). Odgoj je kontinuirani rad na usvajanju iskustvom provjerenih, ispravnih i poželjnih vrijednosti koje oblikuju identitet i osobnost odgajnika, uvažavajući pritom sve njegove potrebe, mogućnosti i već razvijene sposobnosti. Odgoj je stoga usmjeren na postupnu interiorizaciju bitnih vrijednosti posredovanih u odgojnom procesu (Matulić, 2005, 355).

Matić (1990, 522) navodi nekoliko odrednica vrijednosti: stabilnost (relativno trajna odrednica ljudske svijesti), selektivnost (izbor između različitih ciljeva), poželjnost (što i kako treba željeti i činiti), pozitivnost (vrijednosti se moraju prihvaćati u različitoj mjeri, inače prestaju važiti kao vrijednosti), intersubjektivnost (rezultat interakcije društvenih sudionika), vrijednost je vjerovanje (sadrži kognitivnu, afektivnu i bihevioralnu sastavnicu). Učitelji koji izravno rade s učenicima svojim primjerom mogu usmjeriti učenike ka prihvatljivim vrijednostima, posebice onim propisanim u NOK–u.

Kako bi se osvijestile temeljne vrijednosti kojima se učitelji vode u svojem radu, potrebno je sustavno istraživanje. Shalom Schwartz najcitiraniji je znanstvenik na području istraživanja vrijednosti. Razvio je teoriju o temeljnim ljudskim vrijednostima koja se sastoji od 3 razine, a testirana je i dokazana kroz brojna istraživanja u Europi i svijetu. Na prvoj, najnižoj razini nalaze se pojedinačne vrijednosti, na drugoj razini vrijednosti su raspoređene u motivacijske vrijednosne tipove, a na trećoj, najvišoj razini, motivacijski vrijednosni tipovi razvrstavaju se u 4 kategorije viših vrijednosti: vlastito odricanje, vlastiti probitak, otvorenost

za promjene i zadržavanje tradicionalnih odnosa (usp. Tokić Zec, 2021, 95). Ružica Tokić Zec provela je istraživanje o vrijednostima na uzorku od 302 učitelja razredne nastave na temelju Schwartzove teorije o temeljnim ljudskim vrijednostima. Rezultati istraživanja (Tokić Zec, 2021) pokazuju kako učitelji najvažnijim smatraju sljedeće vrijednosti: dobrohotnost — pouzdanost, dobrohotnost — briga, univerzalizam briga, nezavisnost djelovanja, nezavisnost misli te univerzalizam — tolerancija (Tokić Zec, 2021). Navedeni rezultati ukazuju na to da su odgojno–obrazovni djelatnici intrinzično motivirani za učiteljsku profesiju i svjesni su odgovornosti koja im je dana. Vidljiv je altruizam, snošljivost i briga za druge. Učiteljima je najmanje važna moć te materijalne nagrade. U odnosu na prethodno navedene više vrijednosti prema Schwartzu vidljivo je da među učiteljima prevladava vlastito odricanje, zatim otvorenost za promjene i zadržavanje tradicionalnih odnosa, a na zadnjem je mjestu vlastiti probitak.

Vrijednosti se ne iskazuju samo u nastavnom predmetu te pedagoškim i didaktičkim postupcima učitelja, nego i u školskoj kulturi. Edgar Schein definirao je model kulture osamdesetih godina prošloga stoljeća kroz tri razine. Prvu, najdostupniju razinu čine artefakti koji obuhvaćaju elemente podložne opažanju (rituali, ceremonije, arhitektura i sl.). Druga razina su prihvaćena uvjerenja i vrijednosti, a obuhvaćaju filozofije i norme koje usmjeravaju ponašanje članova organizacije k određenim krajnjim stanjima ili ishodima te djeluju kao odrednice ponašanja (inovativnost, kompetitivnost, preuzimanje rizika, timski rad i sl.). Najmanje vidljive su temeljne pretpostavke. Njih određuju temeljna uvjerenja i vrijednosti, koje zbog dugotrajnoga procesa učenja više nisu na svjesnoj razini. Te pretpostavke zapravo su odgovorne za način na koji članovi organizacije percipiraju, misle, osjećaju i djeluju te se oko njih ne može pregovarati. Sve tri navedene razine međusobno su povezane. Školska kultura sastoji se od suradničkoga vođenja, suradnje učitelja, zajedničkoga cilja, profesionalnoga razvoja, kolegijalne podrške i partnerstva u učenju. Upravo se u pozitivnoj i otvorenoj školskoj kulturi koja potiče i podržava razvoj i napredak učitelja razvija profesionalni identitet učitelja (usp. Tokić Zec, 2021, 66).

Flores i Day (2006, 230) svojim su istraživanjem pokazali da su učitelji koji su predavali u školama u kojima je dominantno podržavajuće, informativno i ohrabrujuće vodstvo te učinkoviti radni odnosi među učiteljima iskazivali pozitivne stavove prema nastavi i učiteljskomu poslu. Učitelji dolaze u školu s razvijenim sustavom vrijednosti, odnosno osobnom implicitnom pedagogijom, a tijekom profesionalnoga razvoja i rada usvajaju kulturu i pravila unutar škole te u manjoj ili većoj mjeri usklađuju svoj sustav vrijednosti s onim koji se njeguje unutar odgojno–obrazovne ustanove. To zahtijeva bitno promišljanje i refleksiju o vlastitom ponašanju i radu, odnosno učitelj postaje refleksivni praktičar. Intrinzične vrijednosti važne su za odabir učiteljske profesije, a upravo se te vrijednosti očituju kao dominantne i kod učitelja koji su već zaposleni u sustavu odgoja i obrazovanja.

Zaključak

Profesionalna uloga učitelja znatno je izmijenjena te današnji učitelj, između ostaloga, treba biti i dobar komunikator, moderator, voditelj, inovator i menadžer. Učiteljev profesionalni identitet odnosi se na pedagoško–psihološko–didaktičko–metodička znanja i vještine potrebne za planiranje i izvođenje nastave, ali je to ujedno i dinamički proces (re)interpretacije vlastitih vrijednosti i iskustava. Profesionalni identitet učitelja počinje se graditi već u studentskim danima u kulturi visokoškolske ustanove. Nakon zaposlenja, učitelji nastavljaju razvijati svoj profesionalni identitet u skladu s vlastitim sustavom vrijednosti, odnosno osobnom implicitnom pedagogijom, ali i vrijednostima i kulturom škole koju sukreiraju s učenicima, kolegama i ostalim zaposlenicima. Kultura škole treba biti takva da omogućuje učiteljima rad na sebi i profesionalni razvoj te uvođenje inovacija u odgojno–obrazovni rad. Implicitne vrijednosti ključne su za izbor učiteljske profesije, jer sam ugled, plaće i društveni status struke ne donose beneficije u tolikoj mjeri da bi bili privlačni velikom broju mladih ljudi. Profesionalna briga povezana je s profesionalnim vrijednostima te učitelji koji rade na razvoju svojih profesionalnih vrijednosti pokazuju više vjere u vlastite sposobnosti, smatraju se sposobnim usmjeravati učenike u postizanju svojih potencijala te su inovativniji u radu i spremniji na cjeloživotno učenje.

Vrijednosti se definiraju kao opći i relativno trajni ciljevi kojima pojedinac teži. Učitelji su često nesvjesni vlastitih vrijednosti, no s obzirom na to da su modeli ponašanja svojim učenicima, važno je da osvijeste vlastite vrijednosti, o njima razgovaraju s ostalim djelatnicima te ih usklade sa zajednički oblikovanom kulturom ustanove. Vrijednosti učitelja grade se i mijenjaju u kulturi škole i doprinose razvoju profesionalnoga identiteta učitelja. U odgojno–obrazovnom sustavu promoviraju se vrijednosti propisane nacionalnim okvirnim kurikulumom za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (Fuchs et al., 2011), a obuhvaćaju sljedeće: znanje, solidarnost, identitet, odgovornost, integritet, poštivanje, zdravlje i poduzetnost. U suvremenom društvu brojnih promjena nužno je zadržati moralne vrijednosti, a altruizam postaje važan etički imperativ. Rezultati istraživanja provedenoga na temelju Schwartzove teorije univerzalnih vrijednosti pokazuju da učitelji iskazuju vrijednosti dobrohotnosti, nezavisnosti i univerzalizma, odnosno važno im je da se učenici i ostale bliske osobe mogu osloniti na njih, cijene samostalnost u radu, otvorenost, socijalnu pravdu i jednakost. Navedene vrijednosti iskazuju intrinzičnu motivaciju za učiteljsku profesiju.

Promišljanje profesionalnoga identiteta i vrijednosti učitelja u kulturi škole u središtu su znanstvenih interesa, no još uvijek nedovoljno istraženi i nedovoljno uključeni u službene dokumente i propise, što čini učiteljsku profesiju ranjivom i nezaštićenom te u stalnoj borbi za vlastita prava i prihvaćanjem. Biti učitelj u današnje vrijeme poljuljanih vrijednosti izazovan je zadatak prepun strepnje, odgovornosti i profesionalne brige, ali je istovremeno i ispunjujuć, vrijedan i nadasve poseban. U razvoju profesionalnoga identiteta učitelja polazna točka i uporište treba biti ljubav prema pozivu i moralne vrijednosti.

Literatura

- Aktan, Osman; Toraman Çetin; Orakci Şenol (2020). Relationships between teachers' professional values, attitudes, and concerns about the profession in Turkey. *Issues in Educational Research*, 30(2), 397–419.
- Baloban, Josip (2007). Vrednote u Hrvatskoj između deklarativnog i stvarno življenog. *Bogoslovska smotra*, 77(4), 793–805.
- Diković, Marina; Plavšić, Marlena (2019). Vrijednosti obrazovanja i nastavnički identitet iz učeničke, roditeljske i nastavničke perspektive. *Metodički ogledi*, 26(1), 7–31.
- Domović, Vlatka (2011). Učiteljska profesija i profesionalni identitet učitelja. U: Vlasta Vizek Vidović (ur.), *Učitelji i njihovi mentori* (str. 11–39). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Flores, Maria; Day, Christopher (2006). Contexts which shape and reshape new teachers' identities: A multi-perspective study. *Teaching and Teacher Education*, 22, 219–232.
- Fuchs, Radovan; Vican, Dijana; Milanović Litre, Ivan (ur.) (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH. URL: http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (7.7.2022.)
- Kuzijev, Jelena; Topolovčan, Tomislav (2013). Uloga odabira učiteljske profesije i samopoštovanja u sagorijevanju učitelja u osnovnoj školi. *Andragoški glasnik*, 17(2), 125–144.
- Markočić Dekanić, Ana; Markuš Sandrić, Marina; Gregurović, Margareta (2019). *TALIS 2018: Učitelji, nastavnici i ravnatelji — cjeloživotni učenici Međunarodno istraživanje učenja i poučavanja*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Marušić, Iris; Jugović, Ivana; Pavin Ivanec, Tea (2011). Primjena teorije vrijednosti i očekivanja u kontekstu odabira učiteljske profesije. *Psihološke teme*, 20(2), 299–318.
- Matić, Davora (1990). Vrijednosti kao predmet sociološke obrade. *Revija za sociologiju*, 21(3), 517–525.
- Matulić, Tonči (2005). Prevladavanje sukoba između znanja i odgoja za vrijednosti. *Filozofska istraživanja*, 97(25), 345–372.
- Nesje, Katrine; Brandmo, Christian, Berger, Jean-Louis (2017). Motivation to become a teacher: A norwegian validation of the factors influencing teaching choice scale. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 62(2), 813–831.
- Novina, Marina (2019). Obrazovanje i evangelizacija. *Nova prisutnost*, 17(1), 111–125.
- OECD (2005). Organisation for Economic Co-operation and Development, Teachers Matter—attracting, developing and retaining effective teachers. *OECD*. URL: <https://www.oecd.org/education/school/34990905.pdf> (7.7.2022.)
- Pavičić Vukičević, Jelena (2018). Kurikulumsko oblikovanje europskih vrijednosti u obveznom obrazovanju (Doktorski rad). Sveučilište u Zagrebu.
- Petz, Boris (1992). *Psihološki rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
- Razum, Ružica (2013). Identitet i poslanje magistara teologije te religijske pedagogije i katehetike. *Bogoslovska smotra*, 83(4), 723–741.
- Simić, Nataša; Purić, Danka; Stančić, Milan (2018). Motivation for the teaching profession: Assessing psychometric properties and factorial validity of the Orientation for Teaching Survey on in-service teachers. *Psihologija*, 51, 1–23.
- Tokić Zec, Ružica (2021). Procjene odgojitelja, učitelja i sveučilišnih nastavnika o organizacijskoj kulturi odgojno-obrazovne ustanove (Doktorski rad). Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Ružica Tokić Zec et al., *Profesionalni identitet i vrijednosti...* Obnovljeni Život, 2023, 78(2), 221–230

Vignjević Korotaj, Bojana (2020). Formiranje i razvoj profesionalnoga identiteta nastavnika stručno–teorijskih sadržaja u Republici Hrvatskoj (Doktorski rad). Sveučilište u Rijeci.

Vukasović, Ante (2008). Teleologijsko i aksiologijsko utemeljenje odgoja u ozračju hrvatske odgojne preobrazbe. *Obnovljeni Život*, 63(1), 35–46.

The Professional Identity and Values of Teachers in School Culture

Ružica Tokić Zec*, Vesnica Mlinarević**

Summary

Being a teacher in contemporary society entails new knowledge and skills but also a refined value system in the light of the needs of a new generation of students. The paper firstly discusses the professional identity of teachers in terms of knowledge and skills in planning, conducting and evaluating teaching, but also in (re-) interpreting one's own values and experiences. Secondly, motivation for the job of a teacher is defined. It will depend on the quality of cooperation within the institution, i.e. on the quality of school culture. Lastly, the values of teachers and school culture are discussed. Values are defined as general and relatively permanent goals to which an individual aspires. Teachers are often unaware of their predominant values, still they serve as models of values and behaviour to their students. Values are developed and further shaped within school culture which should be open and inviting. All key concepts in the paper are mutually connected. The aim of the paper is to theoretically define and describe the values of teachers in school culture and their professional identity. The following key concepts are discussed and analyzed: identity, the professional identity of teachers, motivation for the teaching profession, values and school culture. Discussions on professional identity and values are key concepts in contemporary scientific research and can contribute to a better image of the teaching profession in society.

Keywords: identity; school culture; profession; values

* Ružica Tokić Zec, Ph.D., Postdoctorand, Faculty of Education, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Address: Cara Hadrijana 10, 31 000 Osijek, Croatia. E-mail: rtokic@foozos.hr

** Vesnica Mlinarević, Ph.D., Full Professor, Faculty of Kinesiology, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Address: Drinska 16a, 31000 Osijek, Croatia. Faculty of Education, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Address: Cara Hadrijana 10, 31 000 Osijek, Croatia. E-mail: vesnica.mlinarevic@kifos.hr